

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

У статті розкрито теоретико-методологічні засади державної політики регулювання зайнятості на депресивних гірських територіях Карпатського регіону України. Мета статті – визначення теоретико-методологічних засад реалізації державної політики зайнятості на депресивних територіях. При обґрунтуванні основних теоретичних і практичних результатів даної статті застосований метод теоретичного узагальнення, системного підходу, методи економічного та порівняльного аналізу. З'ясовано сутність та критерії типологізації депресивних ринків праці за ключовими показниками – рівнем зайнятості гірського населення, масштабами безробіття та рівнем доходів. Виділено два сегменти депресивних локальних ринків праці – традиційні і нові, визначено відмінності між ними та генезис їх формування. Доведено, що вихід із системної економічної кризи економіки гірських територій Карпат зумовлює необхідність підтримки їх з боку держави, оскільки власні ресурси для подолання депресивного стану у цьому випадку значно обмежені. Це вимагає формування з боку держави активного ринку праці з метою забезпечення ефективної зайнятості гірського населення. Запропоновано методичні підходи до формування активного ринку праці та обґрунтовано базові принципи концепції державної політики його регулювання. Визначено зв'язок програм соціально-економічного розвитку гірських територій зі стратегією зайнятості, орієнтацію державної соціальної політики на загальнолюдські цінності, ключовою з яких є право людини на працю, освіту, свободу вибору сфери і місця застосування свого досвіду. Розкрито сутність ефективної зайнятості та механізми її забезпечення. Обґрунтовано необхідність внесення суттєвих коректив у державну політику регулювання зайнятості гірського населення, що полягає у відході від підтримки і боротьби із безробіттям до стимулювання і розвитку сфери додання праці шляхом формування багатотурової, диверсифікованої економіки. Запропоновано стратегічні напрями державної політики регулювання зайнятості на депресивних територіях, що включають розробку цільових комплексних програм зайнятості, підтримку ділової активності, інституційне забезпечення регулювання трудових відносин і ринку праці, формування привабливого інвестиційного середовища тощо. Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на формування дієвого механізму регулювання розвитком депресивних ринків праці.

Ключові слова: депресивні ринки праці, державне регулювання, принципи розвитку, механізми, гірські території.

ВСТУП

Поглиблення диференціації у рівнях соціально-економічного розвитку в просторовому зрізі супроводжується соціальною напругою на локальних ринках праці. Особливо складна ситуація склалася в сфері соціально-трудових відносин на локальних ринках праці гірських територій Карпатського регіону, які мають всі ознаки депресивності. Це вимагає внесення суттєвих коректив у державну політику зайнятості, формування ефективних механізмів регулювання трудових відносин у гірських районах зони Карпат, забезпечення ефективної зайнятості. Саме ці питання визначають актуальність і необхідність наукових досліджень з трудоресурсної проблематики у напрямі розвитку теоретико-методологічних засад формування державної політики регулювання зайнятості та формування активного ринку праці в гірських поселеннях зони Українських Карпат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні положення нової концепції зайнятості, підходи до аналізу місця, ролі та методів державного регулювання ринку праці в умовах трансформаційної економіки викладено у працях С. Бандура, Д. Богині, І. Бондар, В. Брича, С. Вовканича, В. Геєця, М. Долішнього, Т. Заяць, С. Злупка, А.

Колота, О. Кузьмін, Г. Купалової, Л. Лисогор, Є. Лібанової, В. Мікловди, В. Нижника, В. Онікієнка, Н. Павловської, М. Пітюлича, Л. Шевчук та інших вчених.

Мета статті (постановка проблеми). Мета статті – визначення теоретико-методологічних засад реалізації державної політики зайнятості на депресивних територіях.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціально-економічні і політичні зміни за останній період призвели до серйозного ускладнення ситуації в сфері зайнятості, соціально-трудових відносин і ринку праці в Україні та її регіонах, особливо на локальних ринках праці гірських територій зони Карпат. Підтвердженням цього є три аргументи, які дозволяють оцінити ситуацію в сфері зайнятості гірського населення.

По-перше – у більшості гірських поселень Карпатського регіону екстремально високий показник безробіття. У 2013 році він перевищував у 1,1 рази середньообласні показники, а у Закарпатській області – в 2,1 рази.

По-друге – у гірських поселеннях областей зони Карпат значно нижчий рівень доходів населення. Наприклад, офіційні доходи населення гірських

територій практично у 2 рази нижчі, ніж у середньому в областях зони Карпат, вони є на рівні прожиткового мінімуму. Тому, як відмічає В. Кравців, гірські громади, як правило, характеризуються бідністю [1, с. 3].

По-третє – локальні ринки праці гірських територій характеризуються масштабною трудовою міграцією, якою за експертними оцінками охоплено 20% економічно активного населення [3, с. 77]. Її домінантною ознакою є відсутність сфери докладання праці у місцях проживання населення.

Репрезентована група показників дозволяє оцінити глибину кризової ситуації в сфері зайнятості гірського населення та віднести переважну більшість локальних ринків праці до депресивних.

В економічній літературі існують різні підходи до типологізації ринків праці та їх сегментації. Найбільш поширеним є типологізація ринків праці за масштабами: макроринок, що включає, міжнародний, національний; мезоринок праці – регіональний, або галузевий; мікроринок, або, як його часто іменують, внутрішній ринок праці, який охоплює безпосередньо рівень господарюючих суб'єктів.

Ринки праці можна типологізувати за адміністративно-територіальною ознакою з їх послідувальною сегментацією на міські, районні та сільські. За ступенем інтегрованості ринок праці може бути інтегрований і локальний.

Дуже часто ринки праці типологізують за ступенем еластичності, співвідношенням попиту і пропозиції, з врахуванням професійно-кваліфікаційного рівня економічно активного населення тощо.

Економічна теорія праці досліджує такі типи ринків праці – конкурентного ринку праці, монополії, модель попиту на працю в ситуації олігополії та олігопсонії, а також модель двосторонньої монополії на ринку праці [2, с. 166].

Серед українських вчених слід відзначити дослідження М. Шаленко, яка застосувала теорію сегментації до національного ринку праці, виокремивши в його структурі проблемні ринки і вичленивши близько 400 часткових регіональних ринків праці [5, с. 31-38]. У Садова та Л. Семів одним із важливих критеріїв ринку праці вважають його місткість, під яким автори розуміють максимально можливі обсяги реалізації потреб незайнятого населення (постійно і тимчасово проживаючого у місцях докладання праці) з урахуванням їх пропозиції, виходячи з конкретних умов простору і часу [4, с. 35]. По суті, місткість ринку, як критеріальна ознака його типологізації, авторами розуміється як наявність реальних можливостей окремого адміністративно-територіального формування (села, міста, району, області) за рахунок власного виробничо-ресурсного потенціалу досягти рівноваги між попитом і пропозицією праці.

Існуючі підходи до типологізації ринків праці засвідчують, що в науці і практиці не існує універсальних критеріїв, за допомогою яких можна було б здійснювати та формувати їх діагностику і стратегію регулювання. Множинність підходів до типологізації ринків праці обумовлена, в першу чергу,

складністю самого суб'єкта регулювання, а також багатовекторністю, мінливістю і динамізмом відносин, які виникають з приводу включення носіїв праці в сферу трудових відносин. Ці відносини мають не тільки просторову специфіку, вони детерміновані етноспецифікою економічно активного населення, його схильністю до мобільності, культурою праці, історичними трудовим традиціями тощо. Під їх впливом змінюється мотивація трудової діяльності, інтереси людини у процесі трудової самореалізації і саморозвитку. Відповідно до цього змінюються методологічні підходи до типологізації ринків праці, збагачується інструментарій аналізу, що має важливе значення для формування стратегії і тактики їх регулювання. Принаймні це означає, що критерії, які лежать в основі типологізації ринків праці, мають здатність змінюватися, відповідно до чого формуються механізми управління ресурсами праці, урізноманітнюється сама їх типологізація.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує науковий аналіз та дослідження депресивних ринків праці. Методологічною базою їх аналізу є теорія економічних циклів, в основу якої покладено коливання економічної або ділової активності. Фазою цього коливання є депресія, що характеризується застійним станом економіки, значним недовикористанням виробничих потужностей, а отже і людських ресурсів.

З цих теоретико-методологічних засад стає можливим виокремлення депресивних ринків праці як специфічного сегменту, що вимагає глибокого аналізу чинників, які посилюють диспропорції між попитом і пропозицією праці, генерують умови зростання рівня безробіття, масштабну трудову міграцію і, як наслідок, неефективне використання людського капіталу.

Розробка критеріїв виділення депресивних ринків праці, як специфічно проблемних, вимагає дослідження їх сутності, аналізу причин, що генерують умови нестабільності та підбору відповідних важелів їх регулювання.

Оскільки поняття «депресивні ринки праці» неповною мірою досліджено, тому виникає необхідність з'ясування їх сутнісних характеристик, які виділяють їх з-поміж інших ринків праці, важливого практичного компоненту системи державної політики зайнятості.

Під депресивними ринками праці розуміємо специфічний сегмент ринку праці, окреслений певними просторовими рамками, у межах якого наростання негативних тенденцій у сфері зайнятості населення відбувається значно швидшими темпами, ніж у регіоні, або в країні загалом. Ступінь такого перевищення є показником гостроти проблеми і одночасно визначає пріоритетність її вирішення. Це визначення приймається нами з методологічних позицій, в якості стартового при аналізі гірських ринків праці. Відповідно гірські ринки праці обмежені територіально географічними межами, населення яких зайнято переважно в сільському та лісовому господарствах, рекреаційній сфері. Місткість цих ринків не відповідає потребам працевлаштування економічно активного населення.

У структурі ринків праці гірських територій

можна виділити два:

- традиційно депресивні ринки, де протягом тривалого часу показники, що характеризують ефективність використання соціально-трудового потенціалу, перебували на значно нижчому рівні порівняно з іншими просторовими ринками праці;

- нові депресивні ринки праці, існування яких є результатом помилок, допущених у процесі реформування їх господарського комплексу.

Принципова відмінність традиційно депресивних від нових депресивних ринків праці полягає в тому, що останні внаслідок згортання сфери докладання праці у процесі реформування економіки гірських територій втратили наявний кваліфікований кадровий потенціал, особливо в пріоритетних сферах господарювання та соціальній інфраструктурі, внаслідок чого склалися глибокі диспропорції між попитом і пропозицією праці, а безробіття набуло циклічного характеру.

У гірських ринках праці формується своя інституційна структура. Формальні і неформальні інститути тісно переплітаються, взаємодіють, несуть у собі риси єдиного процесу інституціоналізації. Домінантною ознакою процесу інституціоналізації гірських ринків праці є їх функціонування переважно в неформальному руслі. Це відповідно веде до домінування неформальних відносин у сфері праці, які є типовими для гірських поселень, коли відсутні і локальні ринки праці, і державне їх регулювання. Звідси стає очевидним, що без активної державної політики зайнятості, тобто сукупності правових, організаційних і економічних заходів з боку держави, спрямованих на розвиток соціально-трудового потенціалу, забезпечення рівних можливостей економічно активного населення в реалізації права на працю і вільного вибору зайнятості, підтримці трудової і підприємницької ініціативи громадян з метою недопущення масштабного безробіття та формування ефективних механізмів соціального захисту тимчасово незайнятого населення.

В умовах формування інноваційної моделі розвитку економіки змістом активної політики держави в сфері зайнятості стає не боротьба з безробіттям, а активне сприяння розвитку сфери докладання праці в гірських поселеннях, підтримка

різноманітних форм трудової діяльності, диверсифікація зайнятості. Це магістральний шлях виходу гірських ринків праці з депресивного стану, їх трансформація в активні ринки праці, що синтезують окремі елементи гнучкого і регульованого ринку праці з метою забезпечення ефективної зайнятості гірського населення.

Концепція активного ринку праці повинна базуватися на таких принципах:

- пріоритетність стратегії зайнятості при розробці державних, регіональних і субрегіональних програм соціально-економічного розвитку (залучення інвестицій у розвиток робочих місць в усіх секторах економіки, активна підтримка підприємницької діяльності як інструменту підвищення соціальної активності населення, сприяння становленню багатоукладної економіки гірських поселень);

- орієнтація державної соціальної політики на формування професійної придатності і культури праці, що забезпечує права людини на працю, освіту, гідні умови життя, свободу переміщення;

- орієнтація на продуктивну зайнятість як стратегічну мету розвитку і передумову стабілізації економіки. Економічною основою реалізації цієї мети є глибокі перетворення в сфері трудових відносин, формування багатоукладної економіки, раціональне поєднання колективних форм господарювання з приватною ініціативою, орієнтація на збалансований розвиток різних сегментів економіки, державна підтримка особистих селянських господарств як домінуючої організаційно-правової форми господарювання в аграрному виробництві гірських поселень;

- негативне сприйняття безробіття як соціального зла, яке неможливо нівелювати пасивними компенсаційними заходами в умовах нерозвинутості соціальної і виробничої інфраструктури сфери послуг, закриття закладів соціально-культурного призначення.

Окреслені базові принципи концепції активного ринку праці в гірських поселеннях залишають за державою роль гаранта ефективної зайнятості гірського населення, оскільки переважна більшість цих територій не мають власних ресурсів для подолання депресивності їх економіки, а відповідно розв'язання проблеми зайнятості.

Рис. 1. Державна політика формування активного ринку праці

Це означає, що саме держава формує загальну стратегію функціонування активного ринку праці і здійснює основні витрати з підтримки зайнятості гірського населення (рис. 1).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ефективність реалізації державної політики зайнятості на депресивних ринках праці гірських

територій значною мірою залежить від її взаємодії з підприємницькими структурами, органами державної влади на місцях, територіальними громадами. Синергетичний ефект від їх взаємодії створює економічне підґрунтя для забезпечення ефективної зайнятості гірського населення. Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на формування дієвого механізму регулювання розвитком депресивних ринків праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравців В. С. Українські Карпати: державна політика та стратегічні пріоритети сталого розвитку / В. С. Кравців // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Гірські території: проблеми та перспективи розвитку. – Львів, 2012. – Вип. 1 (93). – С. 3-17.
2. Ильина Л. О. Рынок труда и управление человеческими ресурсами: учеб. / Л. О. Ильина. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 416 с.
3. Регулювання трудові міграційних процесів в транскордонному регіоні: монографія / М. І. Пітюлич, В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан, М. М. Пітюлич та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. Пітюлича М. І. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. – 150 с.
4. Садова У. Я. Регіональні ринки праці: аналіз та прогноз / У. Я. Садова, Л. К. Семів; відп. ред. М. І. Долішній. – Львів, 2000. – 264 с.
5. Шаленко М. Концепція територіальної сегментації ринку праці України та її практичне використання / М. Шаленко // Економіка України. – 1994. – № 7. – С. 31-38.

Пауш Марианна Михайловна

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РЕГУЛИРОВАНИЮ ДЕПРЕССИВНЫХ РЫНКОВ ТРУДА

В статье раскрыты теоретико-методологические основы государственной политики регулирования занятости на депрессивных горных территориях Карпатского региона Украины. Цель статьи - определение теоретико-методологических основ реализации государственной политики занятости на депрессивных территориях. При обосновании основных теоретических и практических результатов данной статьи применен метод теоретического обобщения, системного подхода, методы экономического и сравнительного анализа. Определены сущность и критерии типологизации депрессивных рынков труда по ключевым показателям – уровню занятости горного населения, масштабам безработицы и уровнем доходов. Выделены два сегмента депрессивных локальных рынков труда – традиционные и новые, показаны различия между ними и генезис их формирования. Доказано, что выход из системного экономического кризиса экономики горных территорий Карпат вызывает необходимость их поддержки со стороны государства, поскольку собственные ресурсы для преодоления депрессивного состояния здесь значительно ограничены. Это требует формирования со стороны государства активного рынка труда с целью обеспечения эффективной занятости горного населения. Предложены методические подходы к формированию активного рынка труда и обоснованы базовые принципы концепции государственной политики его регулирования. Обозначена связь программ социально-экономического развития горных территорий со стратегией занятости, ориентация государственной социальной политики на общечеловеческие ценности, ключевой из которых является право человека на труд, образование, свободу выбора сферы и места приложения труда. Раскрыта сущность эффективной занятости и механизмы ее обеспечения. Обоснована необходимость внесения существенных корректив в государственную политику регулирования занятости горного населения. Ее суть заключается в отходе от поддержки и борьбы с безработицей к стимулированию и развитию сферы приложения труда путем формирования многоукладной, диверсифицированной экономики. Предложены стратегические направления государственной политики регулирования занятости на депрессивных территориях, включающих разработку целевых комплексных программ занятости, поддержку деловой активности, институциональное обеспечение регулирования трудовых отношений и рынка труда, формировании привлекательной инвестиционной среды и тому подобное. Перспективы дальнейших исследований могут быть направлены на формирование действенного механизма регулирования развитием депрессивных рынков труда.

Ключевые слова: депрессивные рынки труда, государственное регулирование, принципы развития, механизмы, горные территории.

Pausch M.

THEORETICAL APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF DEPRESSED LABOR MARKETS

The article deals with theoretical and methodological principles of state policy regulating employment in depressed mountain areas in the Carpathian region of Ukraine. Purpose of the article is the definition of theoretical and methodological principles of implementation of state policy of employment in depressed areas. In justification of major theoretical and practical results of this paper the method of theoretical synthesis, systematic approach, methods

comparative and economic analysis have been used. The essence and criteria of the typology of depressed labor markets according to key indicators - employment rate of the mountainous population, scale of unemployment and income- have been found. Two segments of depressed local labor markets have been highlighted - traditional and new, the differences between them and the genesis of their formation have been defined. It has been proved that the way out of the economic crisis of economy system in mountain areas of the Carpathians necessitates their support from the government because their resources to overcome the depression in this case are significantly limited. This requires from the state the formation of active labor market in order to ensure effective employment of the mountain population. Methodical approaches to formation of active labor market have been suggested and the basic principles of the concept of public policy regulation have been proved. The connection of social and economic development of mountain areas and employment strategy, orientation of state social policy on universal values, the key of which is the right to work, education, freedom of choice of sphere and place of the application of experiences have been defined. The essence of effective employment and mechanisms to ensure it have been disclosed. The necessity of introducing substantial adjustments in public policy regulating the employment of the mountain population has been substantiated. It means to move away from support and combat of unemployment and to stimulate the development of applications by forming a multi-labor, diversified economy. Strategic directions of state policy regulating employment in depressed areas have been suggested, including the development of integrated programs, targeted employment support of business activity, providing institutional regulation of labor relations and the labor market, creating an attractive investment environment etc. Prospects for further research are aimed at creating an effective mechanism for regulating the development of depressed labor markets.

Keywords: *depressed labor markets, government regulation, the principles of development, mechanisms mountain area.*

Одержано 10.02.2016 р.